

**MAKTABGA TAYYORGARLIK BOSQICHIDA BO‘LGAN
BOLALARDA NUTQ MADANIYATINI SHAKILLANTIRISH**

Mirzoyeva Nigora Shavkatjonovna

SamDPI pedagogika kafedrası o‘qituvchisi

n_mirzoyeva@gmail.ru

Qobilova Dildora Zafar qizi

SamduUF Maktabgacha talim

yo‘nalishi talabasi d_qobulova57@gmail.com

Annotatsiya. Maktabga tayyorgarlik davridagi bolalarda nutq madaniyatining bolalar ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi. Nutq madaniyati bolalarning fikrini aniq ifodalash, muloqotda o‘zini tutish qoidalarini bilish va madaniyatli suhbatga tayyor bo‘lish ko‘nikmalarini o‘z ichiga oladi. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning nutq madaniyatini shakllantirishning metodik asoslari, pedagogik yondashuvlar va amaliy tavsiyalar tahlil qilinadi. Shuningdek, nutq madaniyatining rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillar va ota-ona hamda tarbiyachilarning roli ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Maktabga tayyorgarlik, nutq madaniyati, bolalarda nutq rivoji, pedagogik yondashuvlar, tarbiyaviy metodlar, kommunikativ ko‘nikmalar.

Maktabga tayyorgarlik bosqichi bolalar hayotida muhim davr hisoblanadi. Bu davrda bola nafaqat o‘quv jarayoniga tayyorlanadi, balki uning shaxsiy va ijtimoiy rivoji ham faol sur’atlarda davom etadi. Shu jarayonda nutq madaniyati — bolaning fikrini aniq ifodalash, suhbatdosh bilan samarali

muloqot qilish va ijtimoiy qoidalarini hisobga olgan holda gapirish qobiliyati — asosiy oʻrinlardan birini egallaydi.

Nutq madaniyati bolaga oʻz his-tuygʻularini, fikr va xulosalarini toʻgʻri yetkazishga imkon beradi, shuningdek, boshqa odamlar bilan muloqotda oʻzini erkin va ishonchli tutish koʻnikmalarini shakllantiradi. Bolaning nutq madaniyati rivojlanishi uning aqliy va hissiy dunyosini boyitadi, tafakkurini tizimli qiladi hamda jamiyatdagi oʻrinini toʻgʻri anglashi uchun poydevor yaratadi.

Nutq madaniyati - bu insonning soʻz orqali fikrini aniq, tushunarli va madaniyatli ifodalash qobiliyati boʻlib, u shaxsning ijtimoiy va aqliy rivojlanishida muhim rol oʻynaydi. Maktabga tayyorgarlik bosqichidagi bolalarda nutq madaniyati shakllanishi ularning oʻquv faoliyatiga tayyorligi, oʻzini ifodalash koʻnikmalari va ijtimoiy muhitga moslashish qobiliyati bilan bevosita bogʻliqdir.

Nutq madaniyati bolaga oʻz fikrini aniq bayon etish, boshqalarni tinglash, ijtimoiy qoidalariga rioya qilish va muloqot jarayonida muvozanatni saqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, u bolaning tafakkurini tizimli qilish, diqqatini jamlash va hissiy dunyosini boyitishga yordam beradi. Nutq madaniyati rivojlanmagan bolalar esa oʻz fikrini ifodalashda qiynaladi, boshqalar bilan muloqotda tushunmovchiliklarga duch keladi va ijtimoiy muhitga moslashishda qiyinchiliklar sezadi.

Maktabga tayyorgarlik bosqichida bolalarda nutq madaniyati shakllanishi bir nechta omillarga bogʻliq:

○ Oilaviy muhit – ota-onaning nutq madaniyati, ularning bolaga gapirish tarzi, soʻz tanlovi va nutqni toʻgʻri ishlatish odatlari bolaning nutq

rivojiga bevosita ta'sir qiladi. Masalan, oilada doimiy ravishda suhbatlar o'tkazilsa, bola o'z fikrini aniq bayon etishga odatlanadi.

- *Pedagogik ta'sir – maktabgacha ta'lim muassasalari va tarbiyachilar bolalarga nutq ko'nikmalarini o'rgatishda strategik ahamiyatga ega. Tarbiyachilar hikoya o'qish, savol-javob mashqlari, rolli o'yinlar va ijodiy mashg'ulotlar orqali bolalarning nutqini rivojlantiradilar.*

- *Jamiyat va ijtimoiy muhit – bolalar boshqa bolalar bilan muloqot qilganda, ijtimoiy vaziyatlarni tushunadi, suhbat madaniyatini o'rganadi va nutqni ijtimoiy kontekstda ishlatishni o'rganadi. Shu tarzda ular boshqalar bilan muloqotda o'zini qulay his qiladi.*

- *Shaxsiy motivatsiya – bola o'zini ifodalashga qiziqishi, yangi so'zlarni o'rganishga bo'lgan intilishi va boshqalar bilan muloqot qilish istagi nutq madaniyatini rivojlantirishda muhim omildir.*

Bolalarda nutq madaniyatini rivojlantirishda samarali pedagogik yondashuvlar mavjud. Ular quyidagilar:

- *O'yinlar orqali nutqni rivojlantirish – hikoya qilish, rolli o'yinlar, dramtizatsiya bolalarda so'zlash ko'nikmalarini tabiiy va qiziqarli tarzda shakllantiradi. Masalan, bolalar “do'kon” yoki “maktab” o'yinlari orqali muloqot qilishni o'rganadi.*

- *Dialog va muloqot mashqlari – bolalarga savol-javob mashqlari, suhbatlar va hikoya tahlili orqali fikrini aniq ifodalash ko'nikmalari beriladi. Shu orqali ular nafaqat gapirish, balki tinglash va tushunish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi.*

- *Nutqni tinglash va tahlil qilish – bolalar o'qilgan yoki eshitilgan matnlarni tushunib, qisqacha bayon qilishni o'rganadilar. Bu ko'nikma tafakkur va nutqni tizimli ifodalashni rivojlantiradi.*

○ Ijodiy faoliyatlar – rasm chizish, hikoya yaratish, she’rlarni o‘qish va sahnalashtirish orqali bola o‘z fikrini so‘z, harakat va ijodiy ifodalar orqali yetkazadi. Bu esa nutq madaniyatini chuqurlashtiradi va bolada ijodiy tafakkurni rivojlantiradi.

○ Tarbiya va muloqot qoidalarini o‘rgatish – nutq madaniyati faqat gapirish bilan chegaralanmaydi. Bolaga boshqalarni tinglash, hurmat qilish, vaziyatga mos so‘z tanlash va muvozanatni saqlash odatlari singdiriladi.

Nutq madaniyati rivojlangan bolalar:

- a. fikrini aniq, tushunarli va madaniyatli ifodalay oladi;
- b. boshqalarni tinglash va tushunishni o‘rganadi;
- c. ijtimoiy vaziyatlarga moslashadi;
- d. jamoaviy ish va o‘yinlarda faol ishtirok etadi;
- e. hissiyotlarni so‘z orqali boshqalar bilan baham ko‘rishni biladi.

Bu ko‘nikmalar maktabga tayyor bolalarni nafaqat o‘quv jarayoniga moslashtiradi, balki ularni kelajakda ijtimoiy muvaffaqiyatga erishish uchun poydevor yaratadi. Shuningdek, nutq madaniyati bolaning aqliy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishini birlashtiruvchi muhim vosita hisoblanadi.

Maktabga tayyorgarlik bosqichidagi bolalarda nutq madaniyati ularning shaxsiy, ijtimoiy va aqliy rivoji uchun asosiy omil hisoblanadi. Nutq madaniyati nafaqat bolalarning fikrlarini aniq va tushunarli ifodalashiga yordam beradi, balki ular bilan samarali muloqot qilish, boshqalarni tinglash va hurmat qilish qobiliyatini ham shakllantiradi. Shu sababli, nutq madaniyati bolaning jamiyatga moslashishi va kelajakdagi muvaffaqiyati uchun poydevor vazifasini bajaradi.

Nutq madaniyati rivojlanishi bir nechta omillarga bog‘liq: oilaviy muhit, pedagogik yondashuvlar, jamiyat bilan muloqot va bolaning shaxsiy

motivatsiyasi. Ota-onalar va tarbiyachilar bolalarning nutqini shakllantirish jarayonida o'yinga asoslangan mashqlar, hikoya va dialoglar, ijodiy faoliyatlar va muloqot qoidalarini o'rgatish orqali samarali natijalarga erishishlari mumkin. Shu bilan birga, bolaning nutq madaniyati uning tafakkurini tizimli qiladi, diqqatini jamlashga yordam beradi va hissiy dunyosini boyitadi.

Bugungi kunda pedagogik amaliyotda nutq madaniyatini rivojlantirish masalasi dolzarb bo'lib, maktabga tayyor bolalarni nafaqat o'quv jarayoniga, balki hayotning turli ijtimoiy vaziyatlariga ham tayyorlaydi. Nutq madaniyati rivojlangan bolalar ijtimoiy jihatdan faol, o'z fikrini aniq bayon qiladigan, boshqalar bilan muvozanatli muloqot qiladigan shaxslar bo'lib o'sadi.

Shu asosda aytish mumkinki, maktabga tayyorgarlik bosqichida nutq madaniyatini shakllantirish bolalarning umumiy rivoji, ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarini mustahkamlashda, ularni kelajakdagi o'quv faoliyatiga va hayotga tayyorlashda asosiy vosita hisoblanadi. Nutq madaniyati orqali bola o'z fikrini erkin ifodalashni, boshqalarni tinglashni va ijtimoiy vaziyatlarga moslashishni o'rganadi, bu esa uning shaxs sifatida barkamol rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov, A. (2018). Maktabgacha ta'limda nutq madaniyati. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Islomova, N. (2020). Bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish metodikasi. Toshkent: Fan va ta'lim.
3. Karimov, M. (2019). Maktabga tayyorgarlik davridagi bolalar nutqini rivojlantirish. Toshkent: Pedagogika.
4. Qodirova, S. (2021). Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq madaniyati va pedagogik yondashuvlar. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.

5. Rasulova, D., & Tursunov, B. (2017). Bolalar nutqining rivojlanish xususiyatlari. Toshkent: Ta'lim va tarbiya.
6. Shokirov, F. (2016). Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni shakllantirish usullari. Toshkent: Pedagogik ilmiy nashrlar.